

Brazilom od Salvadora do Rio de Janeiro

ZORAN STIPERSKI

Salvador. Paralela 12° jgš. Nitko od nas nije bio bliže ekvatoru. Na izlasku iz zračne luke dočeka nas je topli tropski zrak, palme kokosa, papaje i vožnje slikovitim ulicama Salvadora. U afričkoj smo duši Brazila. Čulna kultura na svakom koraku. Bubljevi, capoeira, žarke boje. Oдавde su Portugalci krenuli u kolonizaciju Brazila sredinom 16. st. Pogodan duboki zaljev, zaštićen podvodnim stijenjem i uskim prolazima koje poznaju rijetki, bio je siguran od gusara i raznih neprijatelja. Narednih dvije stotine godina Salvador je bogat grad, pravi biser u portugalskoj kruni. Prvi je glavni grad Brazila. Danas je glavni grad države Bahia. Podneblje je dobro za uzgoj šećerne trske. Ali, tko će raditi na plantažama, jer Portugalci su moreplovci, upravitelji i misionari. Domaći Indijanci nisu se pokazali dobrim radnicima. Portugalci su bacili oko na Afriku i od 1538. godine počinje „uvoz“ crnih robova. Danas ništa nije ostalo od nekadašnje luke robova. Tako je u Salvadoru počeo nastajati brazilski narod, miješanjem Crnaca, Indijanaca i Europljana, s time da ovdje crnačka sastavnica nadmoćno preteže. Brazilsko društvo je bezrasno s multirasnim pojedincima. Rase su se uobičajeno miješale i nije bila izražena rasna podijeljenost i isključivost.

Sl. 2. Unutrašnjost crkve Igreja e Convento Sao Francisco

Staro gradsko središte Pelourinho govori nam o raskoši i bogatstvu prohujalih vremena. Kolonijalni barok. Nalazi se na popisu svjetske kulturne baštine Ujedinjenih naroda. Prostrani trg s pročelijima žarkih boja te čisto plavo, tropsko nebo. Nema sumaglice i nebesko sivo-bijelih tonova. Ili je tamno, oblačno s kišom, ili izražajna plava vedrina. Jakost svjetla. Kažu da Salvador ima 365 crkvi, koliko i godina ima dana. Crkva Igreja e Convento Sao Francisco je najljepša brazilaska crkva i pravo je remek djelo kolonijalnog baroka. Europski barok je kićen, ali kolonijalna inačica baroka još je kićenija. Na njezinim unutrašnjim bogato ukrašenim zidovima blješti više stotina kilograma zlata. Graditelji nisu žalili sredstva i mukotrpno rada kako bi pokazali sjaj i moć. U 18. st. počinje silazno razdoblje Salvadora i gospo-

Sl. 1. Povijesna jezgra Salvadora

Sl. 3. Nekadašnji hotel za trgovce dijamentima u Lençóis (zgrada u plavom)

darska renesansa odlazi prema mjestima rudnih bogatstva u državi Minas Gerais. Salvador prestaje biti glavnim brazilskim gradom.

Salvador je višemilijunski grad. Nasilja je najviše u velikim gradovima oko favela. Nosite li zlatan nakit ili Ray-Ban naočale vrlo lako možete postati metom na ulici, plaži, pa čak i u moru dok plivate za sitne lopove koji će vas spretno „olakšati“ te se brzo udaljiti. I mi smo imali takva iskustva. Prijateljski vam pristupi dijete, obgrli vas rukama i u jednom potezu vi ste bez narukvice i lančića. Nakit najčešće vrlo jeftino prodaju za drogu.

Doručak bi obično započeli s raznovrsnim tropskim voćem, nikad slađim ananasom, lubenicom te još ukusnijom papajom, jer takve ne stižu u Europu. Ispitali smo okuse peciva i nama nepoznatih kolača. Hrana je vrlo ukusna, a ponekad specifičnih okusa, bilo da se jede u malim i jeftinim restoranima sa samoposluživanjem ili u onim skupljima. Otkriće nam je bila churrascaria, poznata i raširena vrsta restorana gdje se plaća ulaznica od 50 do 120 kuna, jer churrascaria može biti od niže do visoke razine uređenosti. Prvo se biraju prilozima, a potom dolaze konobari s mesom na mačetama. Obilaze vas sve dok je pored vašeg tanjura značka okrenuta u položaju „da“.

Lencois. Krećemo autobusom prema unutrašnjosti, Chapada Diamantina – nacionalnom parku kanjona, slapova i špilja te gradiću Lencoisu. Prolazimo kroz područja farmerskog uzgoja stoke. Goveda slobodno pasu pored ceste od koje ih dijeli ograda. Stigli smo do gradića Lencois. Autobusom pokušavamo prijeći uski kameni most iza kojeg je omanji trg s tržnicom. Usporeno vrijeme, kao da stoji dvjestotinjak godina. Gradić ima 6000 stanovnika, ali nema novih zgrada. Automobili su stari i do 40-ak godina. Česti su ostrugani pick-upovi. Naš autobus klizi među ljudima, motorima, automobilima i skakuće po cesti. Cesta je popločena kamenim okruglim gromadama. Autobus je viši od većine kuća. Prošli smo kroz grad i stigli do hotela, povrh grada. Predivan je, s bazenom i pogledom na kanjon. Ime Lencois na portugalskom znači pokrivač, a upućuje na mjesto vraćanja tragača dijamanta iz planina radi odmora, opskrbe i prodaje. U okolnim brdima stotinama godina tragalo se za dijamantima, sve do

Sl. 4. Lencois

1985. g. kada je država ovo područje proglasila nacionalnim parkom i zabranila vađenje dijamanta. Turizam je nova djelatnost.

Na središnjem trgu Lencoisu još se osjeća dah prošlih vremena trgovaca i tragača dijamanta. U lijepoj jednokatnici, današnjoj pošti, bila je burza dijamanta. Nekoliko metara niže, u uskoj visokoj dvokatnici plavkaste boje prošarane s plijesni, nalazio se francuski konzulat. Malo dalje bio je hotel u kojem su odsjedali trgovci dijamanta iz raznih dijelova svijeta. Ovdšnjim dijamantima bušeni su tunel St Gothard, panamski kanal i londonska podzemna željeznica.

Nakon nesigurnosti salvadorskih ulica ovdje se opuštamo u večernjim šetnjama, pijuckajući lokalna pića i sjedeći na visokim rubnjacima. Nije čudno da ovdje po nekoliko mjeseci provodi Jimmy Page iz legendarne rock grupe Led Zepelin i financira dječju kreativnost. I mi bismo mogli ovdje provoditi tjedne. Ulazimo u ulicu koja vrvi živošću i veselim glasovima mladih ljudi. Raznobojne viseće trake svjetle u tami neba. Širina kuća je oko 3 metra. Imaju vrata i samo jedan prozor. Pročelja su žarkih boja. Obilje kafića, restorana, dućana i videoteka. Restorani nemaju više od 3-4 stola, od toga 2-3 na ulici. Kao da šecemo kroz neku priču.

U natkrivenoj tržnici, bez zidova, navečer, predstavnici lokalne škole capoeira pokazuju svoje umijeće. Capoeira je ples s elementima borilačkih vještina i vratolomne gimnastike. Plesači plešu jedan blizu drugog vrteći se, koristeći ruke i noge, u ritmu bubnjeva. Svakog trenutka plesa-

čeva noga fijukne pored glave drugog plesača. Capoeira je crnački ples, ples robova. Meni najupečatljiviji ples koji sam vidio u Brazilu, uključivši i nadaleko poznatu i senzualnu sambu.

Nacionalni park Chapada Diamantina. Jutro je. Pripremamo se za obilazak nacionalnog parka i planinarenje. Vozimo se kombijem zemljanim prašnjavim stazama slušajući glasnu brazilsku glazbu. Stižemo u zaselak odakle ćemo krenuti pešice prema Cachoeira da Fumaca – najvišem brazilskom slapu visokom 420 metara. Na starom pick-upu dečki su razgrnuli ceradu i počela je prodaja mesa. Rojevi muha. Mi smo šokirani dok vaga čeka prve kupce. Mukotrpno se uspinjemo. S desne strane 15-ak metara visoka paprat. Kod nas je zeljasta biljka, a ovdje je pravo drvo. Sva je sreća što je oblačno i vjetrovito. Stigli smo na vrh slapišta i kanjona. Da bi se vidio slap i ponor dubok 500-tinjak metara mora se puzati po kamenoj ploči koja je neka vrsta balkona bez ograde. Premda smo se osjećali sigurni, ipak su nas prozvali trnci gledajući dno kanjona.

Sljedećeg dana penjali smo se na vrh Morro do Pai Inacio odakle se pruža veličanstven panoramski pogled na kanjone Chapada Diamantine. Kanjoni podsjećaju na ozelenjeni Veliki kanjon Kolorada u SAD-u. Kanjon nije cjelovit, već kao da su strane kanjona nepravilno razbacane. Zalaz Sunca. Spuštamo se niz šumu u sušnom razdoblju. Drveću je otpalo lišće. Neke vrste drveća nikada nisam vidio. Grane su mistično isprepletene.

SI. 6. Kameni „balkon“ iznad 500-tinjak metara dubokog ponora

SI. 7. Pogled na dno kanjona

Minas Gerais. Stavljamo prtljagu u autobus ispred hotela u Lençoisu. Čeka nas dugi put do Diamantine u državi Minas Gerais. Vjerovali smo da ćemo doći u Diamantinu do ponoći, ali došli smo tri sata kasnije. Koristili smo autobus radi velike udaljenosti od zrakoplovnih luka. Mi smo jednostavno putovali od zabiti do zabiti. Država Minas Gerais je velika poput Francuske i najbogatija država u Brazilu po rudnim bogatstvima. Samo ime Minas Gerais znači na portugalskom Glavni rudnici. Rudnici Minas Gerais predstavljaju drugo razdoblje gospodarskog razvoja Brazila, nakon razdoblja sa šećernom trskom. Boom rudarstva počeo je u 18. st. i traje do danas. Posebno dojmljiv je sustav kolonijalnih gradova. Prvi na našem putu je Diamantina, a kasnije ćemo proći Ouro Preto, Marianu, Conghonas i Sao Joao del Rei.

SI. 5. Kanjoni Chapada Diamantina

Ouro Preto ili na portugalskom Crno zlato bio je glavni grad Minas Gerais do 1897. g. Taj rudarski grad imao je sredinom 18. st. 110 000 stanovnika, većinom crnih robova koji su radili u rudnicima. Tada je New York imao 50 000, Rio de Janeiro 20 000, a Zagreb 10 000 stanovnika. Ouro Preto, kao i većina ostalih kolonijalnih gradova, smjestio se na vrhu brda. Nadmorska visina je oko 1100 metara. Malo je ravnih mjesta u gradu, čak je i glavni trg neravan. Nema visokih suvremenih zgrada. Kao da je vrijeme stalo. Sjedimo na ulici i čekamo ostatak skupine koja se zadržala u omanjoj trgovini. Ulicom se približava gospodin s majicom „Bog i Hrvati“. Odmah ga pripitamo nešto na hrvatskom jeziku. Nije nas razumio. Obratili smo se na engleskom jeziku. „O, ja sam iz Nizozemske. Prije par mjeseci bio sam na Trgu bana Josipa Jelačića u Zagrebu i kupio ovu majicu. Majica, kao i Hrvatska, jako mi se sviđa“, odgovorio je. Dva sata kasnije moji studenti i nizozemski prijatelji praznili su vinoteku u kafiću.

Sl. 9. Diamantina

Sl. 10. Svirka u Diamantini

je imala prvo kazalište u Brazilu, još u 18. st.

Stojimo na povijesnoj cesti popločenoj velikim kamenjem. Zovu ju cestom robova, jer su je u 18. st. gradili robovi kako bi povezali kolonijalne gradove - rudnike dijamanta i zlata - s lukama Para-

Sl. 11. Cesta robova kod Diamantine

Sl. 8. Ouro Preto

Diamantina je najzabačeniji kolonijalni grad i turistički je znatno rjeđe posjećen. Okružena je planinama i strmim padinama. Osjećaj prošlih vremena još je uočljiviji. Jutro je. Dolazimo na glavni trg, na sajam starih stvari. Zvukovi starih žičanih glazbala šire se pored nas i završavaju na tepesima obješenim o prozore. Indijanci prodaju svoje rukotvorine. Mi smo jedini turisti. Psi lijeno šetaju i izležavaju se po ulici. Gotovo nikada ne laju. Smireni suživot ljudi i pasa. I ovdje su zgrade u portugalskom kolonijalnom baroku. Diamantina

Sl. 12. Plantaža kave

ty i Rio de Janeiro na Atlantskom oceanu. Drago kamenje i rudna bogatstva izvozila su se iz Minas Gerais, a uvozila se hrana.

U okolici Diamantine posjećujemo jednu od uobičajenih plantaža kave. Vozimo se zemljanom cestom punom prašine i rupa. Otvaramo sklepana drvena vrata plantaže i vidimo omanju, neuglednu kuću gdje živi vlasnik sa svojom obitelji. Prema TV sapunicama, trebali bi vidjeti veliku glamoruznu vilu s bogatašima i ljepoticama. Vlasnik nas pozdravlja i pokazuje grmolike nasade kave objašnjavajući nam njezin uzgoj, a potom nas vodi u sušaru kave gdje se ona prvo ljušti, a potom suši. Ispred kuće nalaze se palme banane koje smo često vidjeli po dvorištima. Prije povratka u Diamantinu, posjetili smo ilegalnu proizvodnju kašase, rakije od šećerne trske. Smještena je daleko od asfaltiranih cesta, skrovito u šumarku. Izvana izgleda kao klimava staja.

Sl. 13. Kuća plantažera kave

Congonhas. Najviši domet kolonijalne barokne umjetnosti u Minas Geraisu nalazi se na vrhu brda iznad grada Congonhasa. Riječ je o svetištu Basilica do Bom Jesus de Matosinhos ispred kojeg se ističu kipovi dvanaest apostola. Ispod crkve je dvanaest kapelica s prikazima iz Isusovog života. Kipovi izgledaju svjetovnije nego u Europi. Muka Isusa prikazana je vrlo stvarno, izravno i bez patetike. Autor je Aleijadinho, najpoznatiji umjetnik na području Minas Gerais. Vrijednost kolonijalnih gradova prepoznali su Ujedinjeni narodi uvrstivši Ouro Preto, Diamantinu i svetište u Congonhasu na popis svjetske kulturne baštine.

Sl. 14. Basilica do Bom Jesus de Matosinhos u Congonhasa

Sao Joao del Rei ima posebno mjesto u sustavu kolonijalnih gradova - posljednja je postaja na cesti robova gdje se kao u lijevak slijeva čitav Minas Gerais prema Atlantskom oceanu. On je

Sl. 15. Sao Joao del Rei

bio i važna trgovačka točka. Kada je rudarstvo po kolonijalnim gradovima oslabilo tada je nastupila gospodarska kriza u svim kolonijalnim gradovima, osim u Sao Joao del Rei koji je rudarstvo nadomjestio trgovinom. Važni trgovci bili su Talijani i Arapi.

Governador Valadares je obični, turistički nezanimljiv grad s 50-ak tisuća stanovnika. Glavno je mjesto trgovanja dragim kamenjem u Brazilu, jer je okružen brojnim manjim rudnicima otvorenog kopa. Posjetili smo rudnik imperijalnog topaza gdje su nas ubrzo okružili brojni mještani. Iz džepova trošnih hlača izvlačili su razno brušeno i sirovo drago kamenje. Jedan od njih znao je nešto engleski. Stalno je ponavljao kako su mu prijatelji gladni i trebaju novac, a jedino što imaju je ovo drago kamenje. Na ulazu u rudnik nalazi se mala kućica. Sa stropa visi žarulja na žici. U sredini je stol s dvije klupe. Zidovi nisu desetljećima obojani. Miris plijesni. Ovdje rudari prodaju drago kamenje brojnim veletrgovcima i proizvođačima nakita, iz obližnjeg Governador Valadaresa, Rio de Janeira i raznih dijelova svijeta. Mjesto proizvodnje i prva kupovina miriše na plijesan i kao da nema ništa s blještavilom nakita u svjetskim metropolama i filmovima o Jamesu Bondu. Nakon rudnika odlazimo do brusara dragoga kamenja u obližnjem selu. Prolazimo uskim prolazom uz njegovu malu neuglednu kuću do dvorišta s razbacanim kamenjem. Brusar je sjedio na stolčiću i čekićem otkidao komadiće dragog kamenja iz stijena. Sirove komade brusi kako bi se mogli

Sl. 17. Kuća brusara dragog kamenja

Sl. 18. Rudnik imperijalnog topaza

Sl. 16. Ulična trgovina dragim kamenjem u Governador Valadares

iskoristiti za nakit. Brusionica sa sefom je u maloj sobi čiji je prozor prekriven crnim najlonom. Pripremao je drago kamenje za češkog veletrovgovca. U dvorištu je bio stol s raznovrsnim dragim kamenjem. U vrijeme dok je on brusio, mi smo slobodno razgledavali drago kamenje. Bili smo iznenađeni njegovim povjerenjem prema nama, jer nas nitko od domaćina nije nadgledao. Iznenadujuća je bila suprotnost siromaštva njegove kuće i čitavog susjedstva s vrijednošću dragog kamenja. Priča o dragom kamenju nastavlja se u Governador Valadaresu, gradu s pravilnom geometrijskom mrežom ulica i neupečatljivim višekatnicama. U središtu smo grada. Živo je. Na svakom koraku trgovine s dragim kamenjem, od draguljarnica do trgovina sirovog dragog kamenja koje drže po plastičnim kutijama na otvorenim policama. Veliki stol u sredini male trgovine otežava mimoilaženje. Ispred trgovine okupila se

skupina uličnih prodavača. Iz svojih džepova izvlače „kamenčiće“. Najuporniji nas prate. Jedan otvara prtljažna vrata automobila i izvlači veliku kutiju s dragim kamenjem. Ricardo je geolog koji traži zlato po Amazoni i dobro poznaje drago kamenje i ovdašnju trgovinu. Vadi svoje malo povećalo kako bi bolje vidio unutrašnju strukturu primjerka i kvalitetu brušenja, te daje svoju ocjenu i procjenu vrijednosti. Trgujemo na ulici. Svi su opušteni. Nitko ne razmišlja o policiji, poreznicima ili lopovima. Na kraju smo posjetili trgovačko središte s uredima veletrgovaca kod kojih se ne može kupiti „par kamenčića“. Veletrgovci prodaju velikim svjetskim kupcima, proizvođačima nakita i industrijskim divovima. Jedan od većih veletrgovaca je i g. Tomić, podrijetlom Hrvat. Blještavilo dragog kamenja može se vidjeti tek u trgovinama poput H. Sterna ili Amsterdam Sauera na središnjim trgovinama i glavnim ulicama Rio de Janeira ili Ouro Preta. H. Stern u Rio de Janeiru ima čitavu zgradu gdje se iza sigurnosnih stakala proizvodi nakit te se prodaje. Tu je glamur. Kod procjene vrijednosti dragog kamenja važna je čistoća, jasnoća, pravilnost strukture, izražajnost boje te kvaliteta brušenja. Raspon vrijednosti smaragda od najmanje do najveće vrijednosti može iznositi 140 puta. Ili, smaragd je u prosjeku vrijedniji od akvamarina, ali bolji primjerci akvamarina znatno su skuplji od lošijih primjeraka smaragda.

Belo Horizonte je glavni i najveći grad države Minas Gerais s oko 4 milijuna stanovnika. Glavni je grad postao 1897. g. zamijenivši planinski Ouro Preto koji nije imao dovoljno prostora za brojni-

je stanovništvo i industrijska postrojenja. Belo Horizonte je smješten na pitomijem reljefu i ima više prostora za širenje od Ouro Preta. Oko Belo Horizontea nalaze se brojni rudnici važni za industriju poput rudnika željezne rudače. Belo Horizonte je nov, planski izgrađen grad s pravilnom pravokutnom mrežom ulica i stambeno-poslovnih blokova. Došli smo iz prohujalih vremena kolonijalnih gradova u novi, suvremeni grad njujorškog stila što nas je oduševilo. Izgled grada potječe iz 1940-tih godina kada je g. Juscelino Kubitschek bio gradonačelnik Belo Horizontea. Potaknuo je gradnju grada po tadašnjim suvremenim urbanističkim pravilima. Tijekom 1950-tih godina g. Kubitschek bio je predsjednik Brazila. Potaknuo je izgradnju nove brazilske prijestolnice, Brazilije, u unutrašnjosti. Tadašnji urbanistički nazori bili su široke ulice, obilje svjetla u stanovima i rekreacijske zone.

Itatiaia. Napuštamo državu Minas Gerais i približavamo se Atlantskom oceanu. Nakon dva tjedna civilizacije i gradova veselimo se netaknutoj prirodi i boravku u atlantskoj kišnoj šumi. Pita-mo se hoće li ispuniti naša očekivanja? Uskom cestom uspinjemo se sporo prema vrhu, duboko u carstvo atlantske kišne šume. Kroz prozor autobusa vidimo snažno zelenilo. Sa zebnjom gledamo kako autobus pokušava prijeći uski most preko planinske rijeke. Nekoliko se puta poravnava naprijed-nazad i pritom se ljulja. Itatiaia je najstariji brazilski nacionalni park. S našim hotelom završava cesta. Šuma je pomalo plavičasta, gusta, bez šupljina. Jutro je. Grane obližnjih drve-

Sl. 19. Središte Belo Horizontea

Sl. 20. Hranjenje majmuna u Itatiaia-i

SI. 21. Atlantska kišna šuma u Itatiaia-i

ća počinju se ljuljati. Stižu majmuni na doručak. Dvadesetak ih je na terasi hotela. Dobar hotela baca im kore od lubenica i papaja, te nepojedeno tropsko voće. I mi smo se ubrzo priključili hranjenju uživajući u dodiru sa životinjama koje nas se nisu bojale, već su pružale ruke prema nama kako bi dohvatile hranu.

Odlazimo u planinu. Zrak je svježiji i vlažniji. Lijane se spuštaju niz grane visokog drveća. Zrake sunca rijetko se uspiju probiti do nas. Zeleno-plavičasta boja, pomalo titrajuća. Prelazimo golemo korijenje i debela porušena debela na uskoj stazi. Znamo da u šumama ima manjih jaguara, ali ne brinemo se jer ih je gotovo nemoguće vidjeti. Skrivaju se duboko u šumi. Stižemo do vodopada i malog jezera. Lijeno se sunčamo na golemim stijenama. Žubor vode. Vraćamo se prema hotelu. Prolazimo pored nekadašnjih bogataških vila s predivnim perivojima koje šuma vraća k sebi. Izgubljeni sjaj, ostala je samo lijepa struktura.

Paraty. Napuštamo Itatiaiju i spuštamo se na obalu Atlantskog oceana. Prije Rio de Janeiroa kratko smo posjetili Paraty, kolonijalnu luku u dubokom zaljevu gdje je završavala cesta robova iz brojnih rudnika Minas Gerais. Paraty je izgubio na važnosti kada je iz unutrašnjosti izgrađena cesta prema Rio de Janeiru. Time je promet preusmjeren na Rio de Janeiro i Paraty je ostao zaboravljen. Zadržao je izgled davnih vremena. Bio je zaboravljen do prije desetak godina, kada bogati stanovnici Sao Paula počinju ovdje kupovati kuće za odmor. Manja kuća blizu obale sada košta oko milijun dolara. Posebna zanimljivost je da mijenu

SI. 22. Paraty nakon plime

plime i oseke koriste za čišćenje ulica. Voda kada se povlači, povlači sa sobom i smeće.

Rio de Janeiro. Ime Rio de Janeiro znači na portugalskom Siječanjska rijeka. Portugalci su voljeli davati imena po svecima, zavisno od dana kada su otkrili mjesto. Ovo područje otkrili su 1. siječnja 1502. g. što je dan bez sveca prema rimokatoličkom kalendaru, pa su ga prozvali prema mjesecu siječnju. Također su mislili da su došli u rijeku, a ne u duboki zaljev, pa su ga prozvali rijekom tj. Siječanjskom rijekom.

U Botaničkom vrtu, našu pažnju je plijenilo brojno tropsko bilje, a posebno drvo Pau Brazil. Prvu gospodarsku vrijednost ovog područja uvi-

SI. 23. Drvo Pau Brazil

SI. 24. Pogled na Rio de Janeiro s Corcovada

SI. 26. Pogled na Corcovado s kipom Isusa Krista

SI. 25. Pogled na Rio de Janeiro iz helikoptera

SI. 27. Copacabana

djeli su Francuzi u 16. st. kada su otkrili drvo Pau Brazil. Raspuklina na drvu pokazuje u njegovoj unutrašnjosti žarkocrvenu boju. Francuzi su uvidjeli da takvu žarkocrvenu boju ne mogu dobiti nigdje, pa je Pau Brazil postao vrlo tražen za europsko tržište. Kada su Portugalci uvidjeli vrijednost drva, protjerali su Francuze i preuzeli poslove vezane uz Pau Brazil.

Rio de Janeiro nema povijesno središte, poput Salvadora. On je novi, suvremeni grad, s pravilnom mrežom ulica. U najstarijem dijelu Rio de Janeira nalazi se bivša palača portugalskog kralja, bivša katedrala i skupština države Rio de Janeiro, ali bez povijesne jezgre.

Panorama Rio de Janeira, za mnoge je najljepša na svijetu zbog svoje dinamike dubokih zaljeva, tamnosivih stijena koje strše iz mora i grada između njih. Glava šećera na 396 i Corcovado s Isusom Kristom na 710 metara nad morem dva

su prirodna uzvišenja s predivnim vidikovcima. Kameni Isus Krist visok je 38 metara i svojim raširenim rukama kao da štiti grad.

Naš je hotel udaljen dvije ulice od svjetski poznate plaže Copacabana. Rado smo odlazili na Copacabanu radi noćne šetnje ili dnevnog uživanja na valovima. Plaža je dugačka 4,5 kilometara, a široka od 50-ak do 300-tinjak metara. Čitava brazilska obala na Atlantskom oceanu puna je pješčanih plaža. Copacabana je samo jedna od njih, najpoznatija u svijetu i najposjećenija od stranih turista, ali Ipanema je najomiljenija plaža za karioke. Zaselak Copacabana bušenjem tunele 1891. g. postaje dio grada. Izgradnjom hotela Copacabana Palace 1923. g. Copacabana postaje glavno južnoameričko mjesto okupljanja svjetskog jet-seta. Niz skupocjenih hotela i poznate svjetske trgovine govori nam da zvijezda Copacabane ne blijedi.

SI. 28. Valovi na plaži Copacabana

Favela Rocinha. Favele su siromašni i slabije uređeni dijelovi velikih brazilskih gradova. Brazilska policija i vojska ne ulazi u favele, jer bi došlo do oružanog obračuna s lokalnim stanovništvom. Stanovnici Rio de Janeiro nikada ne ulaze u favele. Favela je jedinica zatvorena za sebe. Rio de Janeiro ima stotine favela, velike i male, više ili manje razvijene. Favele blizu razvijenog središta Rio de Janeiro su gospodarski razvijenije, jer su mogućnosti stanovnika favele za zaposlenjem i raznim poslovnim suradnjama bolje nego u favelama na rubnim, industrijskim dijelovima grada. Posjetili smo favelu Rocinha, koja ima oko 170 000 stanovnika. Posjet faveli organizirala nam je turistička agencija Favella Tours u vlasništvu „dečki iz favele“ što je jedina mogućnost ulaska stranaca u favelu. Cijena trosatnog posjeta faveli, što se odnosi na šetnju favelom i vožnju džipom od hotela do favele i natrag, prilično je visoka.

SI. 29. Hotel Copacabana Palace

Razlog je što dio novca odlazi u proračun favele za potrebe lokalne škole i slično. Vodiči su stanovnici favele. Glavni vodič izvanredno poznaje nekoliko svjetskih jezika, uključujući i engleski, te nam je iznio kvalitetnu sociološku studiju favele. Njegov je otac bio jedan od osnivača favele koja je nastala tijekom Drugoga svjetskog rata kao posljedica bijega od obaveze služenja vojnog roka u brazilskoj vojsci za europska bojišta. Favela je smještena na strmoj padini blizu središnjeg dijela Rio de Janeiro. Uspinjemo se vijugavom cestom kojom se odvija gust promet. Autobusi povezuju favelu s raznim dijelovima „zakonskog“ Rio, a motori su popularno prijevozno sredstvo. Zastali smo pred manjem zgradom. Vodič nam objašnjava da je to vijećnica favele. Stanovnici favele na višestranačkim izborima biraju gradonačelnika koji upravlja favelom i pregovara s vlašćom Rio de Janeiro. Pored nas su prošla dva mladića s puš-

SI. 30. Favela i „zakoniti dio“ Rio de Janeiro

SI. 31. Vijećnica u faveli Rocinha

Sl. 32. i 33. Ulice u faveli Rocinha

kama. Malo povrh nas, na klupi sjedi nekolicina mladih ljudi s puškama. Približavamo se jednom zavoju ceste gdje iz natkrivenog prostora trešti glazba. Mladići su odrešito kazali vodiču neka ih prestanemo snimati. Na podu ceste vidjeli smo

hrpu čahura. Prošle noći tu je bio oružani sukob između njih i napadača iz druge favele. Brzo smo se uputili dalje. Napuštamo cestu i spuštamo se niz stube kroz vrlo uske prolaze među kućama. Vidimo zanimljive načine nadogradnja. Kuća na

Sl. 34. Favela Rocinha

kući. Ulazimo u malu kuću. Dočekuje nas starija, nasmijana gospođa. Njezin sin radi u banci. Favela ima osnovne škole, banke, tri McDonaldsa, crkve, zapravo ima sve kao i svaki drugi grad ili veća gradska četvrt. Zastali smo kod satova za električnu struju. Vodič nam govori kako stanovnici favele plaćaju državi samo troškove za električnu energiju. Poreze, odvodnju smeća, vodu, kanalizaciju i ostale komunalije ne plaćaju gradu ili se sami brinu o tome. Pored crkve nalazi se mjesto za davanje medicinske pomoći. To je neka vrsta sustava patronažnih sestara koje brinu o potrebnim lijekovima i liječenju stanovništva. Papa Ivan Pavao II. zalagao se za što humaniju pomoć favelama kako bi one postupno uznapredovale u svom razvoju i uklopile se u grad. To je bilo suprotno stavu brazilske vlasti koja je smatrala da problem favele treba riješiti njezinim uklanjanjem. Ipak, u novije vrijeme brazilska je vlast prihvatila Papine prijedloge. Među stanovnicima favele, Papa Ivan Pavao II. bio je vrlo popularan, vjerojatno najpopularniji „političar“ izvan favele.

I malo pomalo, nakon 27 dana približio se kraj putovanju. Ulazimo u autobus i odlazimo u zračnu luku Rio de Janeira. Dok se veselimo Hrvatskoj, osjećamo kako se moramo uskoro vratiti u Brazil, a posebno u Rio de Janeiro.

SI. 35. Uski prolaz u faveli

Sve fotografije snimio Zoran Stiperski

dr. sc. Zoran Stiperski, izv. prof.

Geografski odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet

Marulićev trg 19, 10000 Zagreb, Hrvatska, e-mail: zstiper@geog.pmf.hr